

„Nie żałuję wyboru...”

Studia i materiały do badań
nad życiem i twórczością
Heleny Modrzejewskiej

Redakcja

Alicja Kędziora

Emil Orzechowski

ARTE & RATIONE
Wydawnictwa Pracowni Dokumentacji
Życia i Twórczości Heleny Modrzejewskiej
i Fundacji dla Modrzejewskiej

**„Nie żałuję
wyboru...”**

ARTE & RATIONE

Wydawnictwa Pracowni Dokumentacji
Życia i Twórczości Heleny Modrzejewskiej UJ
i Fundacji dla Modrzejewskiej

„Nie żałuję wyboru...”

Studia i materiały do badań
nad życiem i twórczością
Heleny Modrzejewskiej

Redakcja
Alicja Kędziora
Emil Orzechowski

Copyright © by Pracownia Dokumentacji Życia i Twórczości Heleny
Modrzejewskiej UJ i Fundacja dla Modrzejewskiej, 2024

Seria: Arte et Ratione. Wydawnictwa Pracowni Dokumentacji Życia
i Twórczości Heleny Modrzejewskiej UJ i Fundacji dla Modrzejewskiej, t. 15

Redakcja naukowa serii: Alicja Kędziora, Emil Orzechowski

Rada naukowa: Jan Hyvnar, Dorota Ilczuk, Anna Kuligowska-Korzeniewska,
Małgorzata Leyko, Andrzej Linert, Piotr Marecki, Jan Michalik, Małgorzata Sternal

Sekretarz redakcji: Joanna Zdebska-Schmidt

Recenzja: dr Agnieszka Kowalska

Redakcja: Katarzyna Nowakowska

Projekt okładki: Marta Jaszczuk

Fotografie w książce, o ile nie zaznaczono inaczej, pochodzą ze zbiorów
Fundacji dla Modrzejewskiej.

ISBN: 978-83-8368-105-4 (druk)

ISBN: 978-83-8368-106-1 (on-line, pdf)

<https://doi.org/10.12797/9788383681061>

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków

tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43

e-mail: publishing@akademicka.pl

Księgarnia internetowa: <https://akademicka.com.pl>

Spis treści

O „biegu życia” Modrzejewskiej.....	7
Emil Orzechowski, <i>Nie żałuję wyboru</i>	15
Jan Michalik, <i>Modrzejewska Dyrektorem?</i>	59
Barbara Maresz, <i>Polskie benefisy Heleny Modrzejewskiej</i>	85
Alicja Kędziora, <i>Testimonial Heleny Modrzejewskiej w Nowym Jorku. Dekonstrukcja mitu</i>	129
Edward Boniecki, <i>Ile wydał Teatr Miejski w Krakowie na pogrzeb Heleny Modrzejewskiej. Rachunek poniesionych kosztów</i>	155
Anna Jędrzejczyk, <i>Wszystko o Modrzejewskiej. Teatralia w Instytucie Sztuki PAN</i>	171
Emil Orzechowski, <i>Nieobecni mają głos</i>	183
Jan Orzechowski, <i>Szalony, kto nie chce wyżej, jeżeli może</i>	199
Marta Kłak-Ambrożkiewicz, <i>Obraz w teatrze – teatr w obrazie</i>	205
Ewa Urszula Stepan, <i>Mr. and Mrs. Bodzenta. Rzecz o Helenie Modrzejewskiej i Karolu Bodzencie Chłapowskim</i>	217
Indeks nazwisk	251

O „biegu życia” Modrzejewskiej

„*Nie żałuję wyboru...*” to piętnasta już publikacja z serii *Arte et Ratione* i kolejna próba zrozumienia istoty fenomenu Modrzejewskiej. Zebrane w niniejszym tomie teksty są efektem refleksji uczestników dorocznego seminarium, tradycyjnie organizowanego w kolejne rocznice urodzin Madame w gościnnych muzealnych salach Domu Jana Matejki. Spraszając Gości na urodzinowe wspominki A.D. 2023, sugerowaliśmy jako motto spotkania myśl Kornela Ujejskiego z listu do artystki: „W imieniu moim, i tych, co są jeszcze Polakami, dziękuję Ci!”¹. Wydawało nam się, że jest to wątek ważny nie tylko z perspektywy historycznej – biografii pani Heleny – ale i dla nas samych wart refleksji, zwłaszcza w kontekście argumentów używanych w coraz bardziej zaostrzającej się walce politycznej w Polsce. Problem dotyczący pogodzenia statusu zawodowego z wartościami wyższymi nigdy zresztą nie traci na aktualności, a staje się

¹ E. Orzechowski, *Sarmatia's Daughter Grand* [w:] *Spotkania u Modrzejewskiej*, KA, Kraków 2019, s. 156.

niezwykle istotny, gdy wartości te są różnie definiowane, nierzadko w zależności od aktualnych potrzeb politycznych. Źle rozumiane, stosowane wybiórczo, wprowadzają terminologiczny chaos i niweczą próby ustalenia kanonu wspólnych wartości, zamiast dawać świadectwo tożsamości narodu i jedności społeczeństwa.

Program skupił się wokół wątku życiowych wyborów pani Heleny, do czego inspirację dała ona sama, kończąc swe *Wspomnienia i wrażenia* pytaniem: „[...] czy dobrze uczyniłam, poświęcając swoje życie teatrowi?”, i związła na nie odpowiedzią: „Nie żałuję wyboru”². Decyzji stricte teatralnych nie można jednak całkowicie oddzielić od tych życiowych, a także związanych z hierarchią wartości. Tak więc zamieszczone w tym tomie teksty dotyczą wszystkich sfer: Emil Orzechowski w „*Nie żałuję wyboru*” skupia się na dylemacie Modrzejewskiej dotyczącym pozostania na scenie polskiej lub niemieckiej, życia ze statusem prowincjonalnej gwiazdy w czerniowieckim teatrze Zimajera czy niepewną przyszłością w teatrze krakowskim. Na tym tle Autor ukazuje związek i rozstanie z Zimajerem w nieco innym ujęciu. Jan Michalik w *Modrzejewska Dyrektorem?* opisuje podejmowane kilkakrotnie próby kuszenia aktorki perspektywą objęcia stanowiska dyrektorskiego teatrów bądź to w Krakowie, bądź we Lwowie. Barbara Maresz w *Polskie benefisy Heleny Modrzejewskiej* również opisuje jej wybory, tym razem artystyczne, skupia się także na motywacjach tych wyborów, nie zawsze optymalnych finansowo. Alicja Kędziora w *Testimonial Heleny Modrzejewskiej w Nowym Jorku. Dekonstrukcja mitu* poddaje krytycznej analizie przekazy związane z legendarnym pożegnaniem Modrzejewskiej w 1905 roku w Metropolitan Opera House, które zostało zaaranżowane przez Jana Ignacego Paderewskiego. Edward Boniecki w *Ile wydał Teatr Miejski w Krakowie na pogrzeb Heleny Modrzejewskiej. Rachunek poniesionych kosztów* w mistrzowskiej interpretacji niepozornego dokumentu pokazuje, jak wiele kryje się w nim ważnych przekazów. Marta Kłak-Ambrożkiewicz w *Obraz w teatrze – Teatr w obrazie* ukazuje

² H. Modrzejewska, *Wspomnienia i wrażenia*, tłum. M. Promiński, oprac. J. Got, J. Szczublewski, WL, Kraków 1957, s. 583.

relacyjność malarstwa Jana Matejki i teatru poprzez analizę dawnych oraz współczesnych żywych obrazów.

Kolejny tekst tego tomu to podjęta przez Jana Orzechowskiego próba wykorzystania biografii Modrzejewskiej w szkoleniu motywacyjnym dla menedżerów (*Szalony, kto nie chce wyżej, jeżeli może*). Tom dopełniają teksty rejestrujące rozproszone i zapomniane zbiory oraz materiały dotyczące Modrzejewskiej. Na przykład Anna Jędrzejczyk we *Wszystko o Modrzejewskiej. Teatralia w Instytucie Sztuki PAN* daje przegląd zachowanych, nie w pełni wykorzystywanych, materiałów dotyczących aktorki. Orzechowski w *Nieobecni mają głos* cytuje pomijany przez badaczy artykuł Bronisława Czuwary, który notuje kilka amerykańskich pamiątek po Modrzejewskiej, skądinąd nieznanych. W drugiej części tekstu Autor omawia wzmianki na temat artystki i jej męża Karola Chłapowskiego, które znajdują się w mało znanym albumie *Polacy w New Yorku*. Wątek wyborów życiowych powraca w tekście Ewy Urszuli Stepan *Mr. and Mrs. Bodzenta. Rzecz o Helenie Modrzejewskiej i Karolu Bodzencie Chłapowskim*, który został napisany w formie jednoaktówki jako dialog małżonków podsumowujących swe życie oraz żegnających się z Ardenem – ukończoną kalifornijską rezydencją.

Szeroki zakres chronologiczny, którym objęte zostały analizowane w artykułach fakty z życia Heleny Modrzejewskiej, wgląd w dokumenty jej życia osobistego i zawodowego, a także szeroki kontekst społeczny, kulturowy, ekonomiczny i polityczny pozwalają na zapoznanie się z przemianami społecznymi, które miały miejsce w opisywanym okresie. Dodatkowo zostały one dostrzeżone poprzez pryzmat subiektywnego doświadczenia artystki, jej męża, przyjaciół i członków rodziny. Podjęte przez Autorów *Nie żałuję wyboru...* wielowymiarowe badania biograficzne uwidaczniają, w jaki sposób otoczenie wpłynęło na życie Modrzejewskiej i w jakim stopniu i zakresie jej biografia ukształtowała społeczność, w której żyła i tworzyła³. Licznie przywoływane źródła, zarówno dokumenty osobiste aktorki i jej bliskich, jak i informacje prasowe, w tym

³ B. Jonda, R. Sackmann, *Koherencja badań biograficznych i analiz biegu życia* [w:] *Badania biograficzne i narracyjne w perspektywie interdyscyplinarnej. Aplikacje –*

wywiady, recenzje teatralne, fotografie, odzwierciedlają miejsce Modrzejewskiej w społeczeństwie oraz konwencje, w których się poruszała. Odpowiedzi na pytania o to, w jaki sposób społeczne oczekiwania i modele działania wpłynęły na życiowe decyzje artystki⁴, tłumaczą po części współczesny stan wiedzy o życiorysie Modrzejewskiej. Jest to wiedza subiektywna, ukształtowana autobiografią i korespondencją aktorki, tworzona retrospektywnie – jak historia z morałem, ukazująca życie z punktu widzenia określonego celu – czy na bieżąco – jak opowieść z kontekstem, odzwierciedlająca sytuację, w której powstaje⁵.

Badacze biografistyki jako dyscypliny naukowej najczęściej utożsamiają biografię zawodową z karierą, rozumianą przede wszystkim jako biografię tematyczną, odnoszącą się do pewnego tylko aspektu życia artysty, stanowiącą wzór przeżyć związanych z doświadczeniem zawodowym⁶. Magdalena Piorunek zwraca uwagę, że kariera stanowi wypadkową czynników zewnętrznych (obiektywnych) oraz wewnętrznych (subiektywnych), w wyniku których droga zawodowa stanowi konglomerat zawodowych decyzji, obowiązków, relacji personalnych, zajmowanej pozycji oraz potrzeb, emocji, oczekiwań i wyznawanego systemu wartości, przy założeniu, że sfera prywatna i zawodowa są połączone ze sobą głównie łańcuchem przyczynowo-skutkowym. Przy tym należy pamiętać, że część zdarzeń w życiu jest dziełem przypadku. Jakie nieoczekiwane, przypadkowe wydarzenia, osoby wpłynęły na kształt życia i twórczości Heleny Modrzejewskiej? Jaki przechodzień spowodował, że wraz z odwróceniem głowy odwrócił się także *bieg życia* artystki? Jakie niepowседневne, a może właśnie codzienne, zwykłe wydarzenie, ale niespodziewane, spowodowało, że koleje losu największej polsko-amerykańskiej szekspirystki potoczyły

Egzemplifikacje – Dylematy metodologiczne, red. M. Piorunek, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2016, s. 18–19.

⁴ Zagadnienie to ukształtowało podstawy socjologii *biegu życia*, o której piszą m.in. B. Jonda i R. Sackmann [w:] tamże.

⁵ Zob. B. Jonda, R. Sackmann, dz. cyt., s. 20.

⁶ M. Piorunek, *Metoda biograficzna w badaniu karier zawodowych. Egzemplifikacja badawczego zamysłu. Otwarte pola eksploracji* [w:] *Badania biograficzne...*, dz. cyt., s. 99–101.

się taką, a nie inną drogą? Autorzy niniejszego tomu podsuwają szereg szczegółów, które zadecydowały nie tylko o trajektorii życia Heleny Modrzejewskiej, ale także o sposobie kształtowania jej wizerunku i pamięci po śmierci. Spotkanie Józefa Bendy i Gustawa Zimajera, gościna Paderewskich w Ardenie, wspólne występy Ludwika Solskiego i Modrzejewskiej – szereg zwykłych na co dzień, a w konsekwencji niezwykłych momentów, przez które życie i kariera artystki potoczyły się w jeden z wielu możliwych sposobów. Biografia Modrzejewskiej to nie tylko decyzje, które podjęła; to także te, których nie podjęła. Jak wyglądałaby jej droga zawodowa, gdyby przyjęła jedną z licznych ofert dotyczącą stanowiska dyrektorskiego któreś ze stałych scen na ziemiach polskich? Odpowiedź na część pytań, w tym i na to, które zadał Jan Michalik w artykule *Modrzejewska Dyrektorem?*, pozostanie w sferze domysłów i spekulacji oraz... artystycznych wizji tego, jak mogłoby potoczyć się życie Chłapowskich, gdyby nie potoczyło się tak, jak malują je biografowie – tak, jak opisała Ewa Urszula Stepan w jednoaktówce *Mr. and Mrs. Bodzenta. Rzecz o Helenie Modrzejewskiej i Karolu Bodzencie Chłapowskim*.

Biografia zawodowa jest dynamiczna, w miarę upływu czasu zmieniają się jej cele, środki do ich osiągnięcia, zmiana jednego szczegółu, drobnej decyzji, z pozoru błahostki, pociąga za sobą szereg skutków, w konsekwencji przekształcając całą planowaną zawodową przyszłość⁷. W 1865 roku Modrzejewska nagle opuszcza stałą scenę polską w Czerniowcach, porzuca dotychczasowego partnera, a wraz z nim żegna się z planami debiutu na scenie niemieckiej. Czy myślała wówczas, że za niewiele ponad dekadę zadebiutuje na scenie amerykańskiej, a w kilka lat później w Londynie? Orzechowski, oceniając słuszność dokonywanych przez aktorkę decyzji, konkluduje jednoznacznie: „Odpowiedź znamy”, dodaje jednak: „ale argumentacja wciąż nie jest kompletna”⁸. W tym jednym zdaniu znajduje się zarazem wytłumaczenie potrzeby dalszych kwerend i w ich efekcie badań nad życiem i twórczością Heleny Modrzejewskiej.

⁷ O tak ujętej biografii, zob. koncepcję *careership* Phila Hodkinsona zob. P. Hodkinson, A.C. Sparkes, *Careership: A Sociological Theory of Career Decision Making*, „British Journal of Sociology of Education” 1997, t. 18, nr 1, s. 29–44.

⁸ E. Orzechowski, *Nie żałuję wyboru...*, w niniejszym tomie, s. 54.

W badaniach biograficznych Daniel Bertaux wskazuje trzy poziomy narracji w znaczeniu opowieści o życiu, które dostarczają treści niezbędnych do zbadania fenomenu jednostki, zwłaszcza w kontekście osiągnięcia przez nią szeroko pojętego sukcesu. Są nimi: wartości, jakim hołduje dana osoba, jej wiedza, doświadczenie, psychika, plany i oczekiwania (słowem: nasza bohaterka), trwałe relacje, które nawiązuje w ciągu całego życia (czyli najbliższe otoczenie) oraz uwarunkowania społeczne (kontekst i moment dziejowy, w którym się znajduje, oraz otoczenie dalsze)⁹. Wszystkie te płaszczyzny stanowią przedmiot badań biografów Modrzejewskiej. Z pozoru skromne przyczynki, dla których postać artystki wydaje się jedynie marginalna, tworzą bogaty materiał interpretacyjny, dzięki któremu Modrzejewska staje się nam bliższa, a jej *bieg życia* bardziej zrozumiały. Z punktu widzenia prac powstałych w ramach serii *Arte et Ratione*, badań prowadzonych w Pracowni Dokumentacji Życia i Twórczości Heleny Modrzejewskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz projektów realizowanych przez Fundację dla Modrzejewskiej to właśnie artystka staje się kluczem do rozumienia teatru i epoki, w której żyła. Ale metoda biograficzna¹⁰, intuicyjnie lub bardziej świadomie wykorzystywana w publikowanych w niniejszym tomie tekstach, oczywiście uchyla okno na szeroki kontekst, umożliwiający wielopłaszczyznowe spojrzenie na ówczesną rzeczywistość i wyjaśnienie powszechnych zjawisk społecznych. Plaga benefisów, bieda testimonialu, zakulisowe intrygi teatralne, walka o zawodową pozycję i społeczne uznanie, prowincjonalny światopogląd i wielokulturowa publiczność – studium życiorysu jednej aktorki otwiera morze badawczych możliwości. Zapraszamy do lektury.

Redaktorzy

⁹ D. Bertaux, *Analiza pojedynczych przypadków (au cas par cas)* [w:] *Metoda biograficzna w socjologii. Antologia tekstów*, red. K. Kaźmierska, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2012, s. 312.

¹⁰ Zob. K. Kaźmierska, *Od redaktorki: Badania biograficzne – metoda, etyka, praktyka*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2019, t. 15, nr 2, s. 6–11.

BIBLIOGRAFIA

- Bertaux D., *Analiza pojedynczych przypadków (au cas par cas)* [w:] *Metoda biograficzna w socjologii. Antologia tekstów*, red. K. Kaźmierska, Zakład Wydawniczy Nomos, Kraków 2012.
- Hodkinson P., Sparkes A.C., *Careership: A Sociological Theory of Career Decision Making*, „British Journal of Sociology of Education” 1997, t. 18, nr 1, <https://doi.org/10.1080/0142569970180102>.
- Jonda B., Sackmann R., *Koherencja badań biograficznych i analiz biegu życia* [w:] *Badania biograficzne i narracyjne w perspektywie interdyscyplinarnej. Aplikacje – Egzemplifikacje – Dylematy metodologiczne*, red. M. Piorunek, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2016.
- Kaźmierska K., *Od redaktorki: Badania biograficzne – metoda, etyka, praktyka*, „Przegląd Socjologii Jakościowej” 2019, t. 15, nr 2, <https://doi.org/10.18778/1733-8069.15.2.01>.
- Modrzejewska H., *Wspomnienia i wrażenia*, tłum. M. Promiński, oprac. J. Got, J. Szczublewski, WL, Kraków 1957.
- Orzechowski E., *Sarmatia's Daughter Grand* [w:] *Spotkania u Modrzejewskiej*, KA, Kraków 2019, <https://doi.org/10.12797/9788381381802.05>.
- Piorunek M., *Metoda biograficzna w badaniu karier zawodowych. Egzemplifikacja badawczego zamysłu. Otwarte pola eksploracji* [w:] *Badania biograficzne i narracyjne w perspektywie interdyscyplinarnej. Aplikacje – Egzemplifikacje – Dylematy metodologiczne*, red. M. Piorunek, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2016.

EMIL ORZECOWSKI

„Nie żałuję wyboru”

Modrzejewska, kończąc spisywanie *Wspomnień i wrażeń*, stawia pytanie: „...czy dobrze uczyniłam, poświęcając swoje życie teatrowi?”. Odpowiada na nie stanowczym stwierdzeniem: „...nie żałuję wyboru”¹. Brzmi to przekonująco, ale przecież w bardzo obszernym wywiadzie dla „The New York Times” w roku 1889 mówiła: „Jeśli zamierzałabym zacząć życie od nowa, nie poszłabym na scenę dramatyczną”, co można by potraktować równie poważnie, gdyby nie ciąg dalszy tej wypowiedzi:

Zrealizowałabym marzenie z dzieciństwa, którym było śpiewanie w kościele. Zostałabym śpiewaczką. Moją pierwszą ambicją było, abym mogła zaśpiewać *Stabat Mater* z uczuciem i ekspresją przynależnymi temu cudownemu arcydziełu. Kiedy widzę teraz, co osiągnęłam jako aktorka dramatyczna, czuję, że byłabym bardziej zadowolona, gdybym zaznaczyła swoją obecność jako

¹ H. Modrzejewska, *Wspomnienia i wrażenia*, tłum. M. Promiński, oprac. J. Got, J. Szczublewski, WL, Kraków 1957, s. 583.

gorliwa śpiewaczka w kościele. Może nie uzyskałabym takiego poklasku, jaki uzyskałam, będąc aktorką, ale aplauz by mnie nie ominął, a przynajmniej uniknęłabym tych teatralnych przykrości, które mnie spotkały².

Śpiewaczką Modrzejewska nie została; jej pozycja w dziejach teatru jest niekwestionowana. Cytowane słowa jednak intrygują. Czy brały się z chwilowych kłopotów? Czy są jednak żartobliwym, a może nawet kokieteryjnym grymasem? Tak czy inaczej upoważniają do postawienia pytania, czy istotnie Helena – jedno z wielu dzieci Józefy z domu Misel, wdowy po kupcu Bendzie, urodzona w roku 1840 w okupowanym przez Austriaków prowincjonalnym, choć pomnym na niegdysiejszą królewską przeszłość Krakowie – miała możliwość samodzielnego wyboru drogi życiowej? I dlaczego wybrała właśnie tak, a nie inaczej? Historyków teatru i biografów aktorki wątek ten niespecjalnie interesował, więc choćby i dlatego warto przyjrzeć się mu nieco bliżej. Biorąc przy tym pod uwagę i to, że skoro naszym zadaniem jest krytyczny opis i ocena faktów; w tym przypadku wyborów zawodowych, a i ściśle z nimi związanych wyborów życiowych, jakich Modrzejewska wielokrotnie musiała dokonywać, trzeba pamiętać również, że – podobnie jak historia teatru pisana jest wybitnymi monografiami³, także i opowieść o Modrzejewskiej została wykreowana (po części jeszcze

² Wywiad wykorzystany w artykule „Ideal wielkiej aktorki” („The New York Times” 25 VIII 1889), kilkakrotnie drukowany w Polsce, ostatnio w książce *Postanowiłam się nie zestarzeć! Źródła do badań nad życiem i twórczością Heleny Modrzejewskiej*, wybór, tłum. i oprac. A. Kędziora, WUJ, Kraków 2022, s. 202; cytowany dalej fragment: tamże, s. 201.

³ „Historia teatru jest subiektywnym wyborem, którego efekt stanowi uznanie doniosłości jednych wydarzeń artystycznych, kosztem innych, jednych nurtów, kierunków, artystów, dzieł, z pominięciem innych. Już na etapie doboru tematu badawczego, z za rogu uśmiecha się (nie)złośliwie głęboko zakorzeniona osobista sympatia, wskazująca wysuniętym palcem na postać czy wydarzenie historyczne, dokonując w ten sposób zamierzonej bądź nie waloryzacji faktów historycznych zasługujących na zapamiętanie. Historia teatru migocze postaciami artystów, nad których twórczością zechcieli pochylić się badacze, inni cierpliwie oczekują w długiej kolejce z nadzieją, że i ich zauważy łaskawe oko akademika, którego jednakże przeceniać nie należy”. A. Kędziora, E. Orzechowski, *Słowo wstępne* [w:] *Teatralna rodzina Modrzejewskiej*, red. A. Kędziora, E. Orzechowski, KA, Kraków 2023, s. 9.

Wartość naukowa zaproponowanych artykułów widoczna jest zarówno w wykorzystaniu nieznanych archiwaliów, jak i w niesztabowej, konstruktywnej analizie powszechnie dostępnych materiałów źródłowych. Każdy z artykułów nie tylko potwierdza znakomitą znajomość przedmiotu badań, ale świadczy także o erudycji i szerokiej wiedzy jego autora. Różnorodność zaprezentowanych zagadnień kolejny raz dowodzi, że temat Heleny Modrzejewskiej nie został jeszcze wyczerpany, a wciąż odkrywane nowe materiały weryfikują wiedzę na temat życia i działalności znakomitej artystki.

Z recenzji dr Agnieszki Kowalskiej

ISBN 978-83-8368-105-4

9 788383 681054

<https://akademicka.pl>

Fundacja Wspierania Badań
nad Życiem i Twórczością
Heleny Modrzejewskiej

Pracownia Dokumentacji
Życia i Twórczości Heleny Modrzejewskiej
Uniwersytetu Jagiellońskiego

 Kraków

PROJEKT JEST WSPÓLFINANSOWANY
ZE ŚRODKÓW MIASTA KRAKOWA

 j.labs
software specialists